

הרב ישראל שטיינרמן

ראש חבורה בישיבת מיר

אם התעסקות בספק קיום מצוה חשיב הפסק

הרב

בין ברכת המצוה לקיומה

הרב

כבר נודעה בשערים השאלה בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל באדם שיש לפניו שני אופני עשיית המצוה. באופן א' ספק יצא ידי חובתו בהידור, ספק לא יצא ידי חובתו כלל. ובאופן השני, ודאי שיצא יד"ח אולם שלא בהידור. למשל, אדם שיש לפניו ב' אתרוגים א' מהודר אולם ספק מורכב, והאתרוג השני ודאי שאינו מורכב אולם פחות מהודר, איזה יקדים תחילה.

ולענין הלכה יש פוסקים שנקטו ליטול את האתרוג המהודר תחילה הגם שהוא ספק מורכב - הובא בקונ' המועדים (מתורת בריסק, עמ' כ"ה) "ידוע בשם הגר"ח סולובייציק ז"ל בעובדא דידיה שהיה לו שני אתרוגים אחד מארץ ישראל ודאי כשר ואינו מהודר, והשני מקורפו מהודר אבל ספק מורכב, והעלה לברך על ספק פסול ואח"כ יטול זה שהוא ודאי כשר. והטעם דאם יקדים את הכשר ודאי לפני המהודר, שוב לא יקיים מצות הידור לאחר שכבר יצא ידי חובתו באתרוג הכשר בודאי, כי הידור לבד בלא מצוה אינו כלום. אך כשיקדים את המהודר הרי אם אינו מורכב מקיים בו גם מצות הידור, ולצד שהוא מורכב הרי הוא מקיים לכל הפחות עיקר המצוה באתרוג השני שהוא כשר בודאי אע"פ שאינו מהודר". וכן דעת בעל הקהלות יעקב (ארחות רבנו ח"ב עמ' רצ"ד אות י"ג) "אמר לי מו"ר זצוק"ל כשיש לו שני אתרוגים אחד מהודר וספק בכשרותו והשני כשר ולא מהודר יקח סמוך לברכה את המהודר ואח"כ את השני ואף אם הראשון לא כשר מ"מ לא מקרי הפסק". וכן מובא בשם הגר"נ פרצוביץ זצ"ל (הובא בנור הראש ח"ב סי' כ"א ד"ה והנה שם) "שסברא זו פשוטה כ"כ שאינו צריך לזה להכרעת הגר"ח כי הוא פשוט טפי מביעתא בכותחא". וכן פסק בשו"ת בית אבי (ח"ד סי' כ"ח אות ו').

ויש שפסקו ליטול תחילה את האתרוג הפחות מהודר והמוחזק לאינו מורכב ועליו יברך, ואח"כ יטול את האתרוג השני - שו"ת להורות נתן (ח"ו סי' ל"ח), "דשפיר מברך מקודם על האתרוג הכשר בודאי ואף שאינו מהודר ואחר כך יטול את המהודר, וזה עדיף טפי דנמצא דמסמין את הברכה לנטילת האתרוג שהוא כשר בודאי וליכא חשש הפסק בין הברכה לנטילה, ולא נימא דכשיטול את המהודר כבר קיים את המצוה ונמצא שלא קיים את המצוה במהודר כלל.

דבאמת נראה דבמצוות לולב אף שיוצא בנטילה אחת וכמבואר בסוכה (מב). בלולב מדאגביה נפק ביה, מ"מ כל שהוא נוטל את הלולב מחדש הרי הוא מקיים מצות ולקחתם לכם, דאין שיעור למעלה". וכן פסק בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ה סי' ד' אות ה'), ובילקוט יוסף (ח"ג עמ' קנ"ה סעיף ג')^א.

ושורש הספק בזה הוא בתרתי. חדא, אי אמרינן דאף לאחר שיצא ידי חובת המצוה יכול לחזור ולקיים המצוה יותר בהידור, וע"כ יקדים את האתרוג הכשר מאחר שיוכל לקיים המצוה אח"כ ביותר הידור. ושנית, האם מקרי הפסק בין הברכה לקיום המצוה, במה שנוטל תחילה את הספק מורכב.

הנה לענין הנידון הראשון אם שייך לקיים ההידור אחר שכבר יצא יד"ח עיקר המצוה, יעוי' בשו"ת בית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) שדעתו נוטה דלא שייך לקיים ההידור אחר שכבר קיים עיקר המצוה. וכן כתב בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ל' ד"ה ובעיקר) יע"ש.

אמנם בשו"ת כת"ס (או"ח סי' קל"ה ד"ה ועיי') כתב בפשיטות שיוכל לקיים הידור גם אח"כ^ב (רק שנקט שודאי לא שייך לברך על זה). וז"ל "מי שבירך על אתרוג שאינו מן המובחר ושוב נזדמן לו מן המובחר דוודאי מצוה שיחזור ויטלנו". וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ד סי' ק"ס, סוף עמ' תמ"ז, ח"ה סי' רכ"ה ד"ה ועוד) "דאפי' אם כבר יצא עיקר המצוה מ"מ שייך לחזור ולקיים המצוה בשלימות"^ג.

ולענין הנידון השני אם המפסיק בין הברכה לקיום המצוה ע"י נטילת הספק מקרי הפסק, יש כמה ראיות וסוגיות בזה בש"ס ואציע בעזה"י הדברים בסוגיא דעירובין דף נ. והעולה מזה נ"מ להלכה.

איתא בגמרא (שם) לגבי מעשר בהמה "ואמר רבא יצאו שנים בעשירי וקראו עשירי, עשירי ואחד עשר מעורבין זה בזה". ופי' רש"י (שם ד"ה והרי") "וכי קרא לשנים עשירי בבת אחת כו' והשתא דקראן בבת אחת ולא ידע הי עשירי גמור והי אחד עשר שנקרא עשירי, בעו תרוייהו תנופת חזה ושוק וסמיכה, ולבי אומר

א) וע"ע מש"כ בזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים ח"ב סי' קי"ח, "וצע"ג לדינא"), פסקי תשובות (סי' תרמ"ח אות כ"ד).

ב) ויעוי' גם במש"כ בקובץ אוצרות הסופר (ח"י עמ' קמ"ה).

ג) וע"ע במקראי קודש (סוכה ח"ב סי' ט' ד"ה גם), אמרות משה (בתוך אגרות ורשימות קהלות יעקב ח"ב, ח"ג סי' נ"ז), שלמי תודה (סוכה סי' נ"ד אות י"א, עי' פורים סי' ד' אות א' ד"ה ובעינן).

ד) והו"ד בשבולי הלקט (סי' רל"ז).

דאינו מברך^(ה) על התנופה ועל הסמיכה דלא ליהוי ברכה לבטלה, ונסכים יביא נסכי קרבן אחד על תנאי, ויאמר אם זה שלמים יהיו על זה, ואם לאו יהיו על חבירו". דהיינו ששלמים ומעשר שנתערבו לא יברך על התנופה והסמיכה הנוהגות רק בשלמים, כיון שאם הראשון הוא המעשר ההתעסקות בו היא הפסק בין הברכה למצות תנופה וסמיכה. וחזינן מדברי רש"י^(י), שהפסק בין ברכה לעשיית המעשה חשיב הפסק. ולכאורה יוכרע מזה שצריך לברך על הספק מורכב תחילה, דהא על הצד שהוא פסול נמצא דיש הפסק בין הברכה לקיום המצוה.

וכן הקשה הגר"א זילבר על הדעה הוסברת שיברך על הספק פסול תחילה, והובאו דבריו בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ה סי' ד' אות ה') וז"ל, "וכן מצאתי להגאון ר' אליעזר זילבר" זצ"ל בהערה שבסוף שו"ת נפש חיה (סי' א') שהעיר מדברי רש"י הללו על חידושו של הגר"ח מבריסק הנ"ל דלפ"ז היא הפסק. ושומר כן לפני הגאון מהר"י רוזין הראגצ'ובי והסכים לדבריו, ע"ש".

וכתבו האחרונים^(ה) לחלק דשאני מצות ד' מינים דמקיים מצות ולקחתם לכם גם בזה אחר זה, וא"כ מאחר שתיכף לברכה נטל גם הלולב ועכ"פ התחיל

(ה) בדעת תורה (סי' תקכ"ז סעי' כ"ב) כ' "דברי רש"י הנ"ל צ"ע דכיון דא' מהם מעשר אמאי לא מברך". היינו שנקט כדבר פשוט שאין בזה משום הפסק.

(ו) גם יש ראיה מכאן, שעל ספק אין לברך שו"ת טוב טעם ודעת (ח"א סי' קע"א סוף אות ד') "מצאתי ראי' לזה דעל ספק תורה אין מברכין בפרש"י ערובין". שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' רצ"ו ד"ה וגם, דעת תורה סי' שצ"ג סעי' א', סי' תקכ"ז סעי' כ"ב) "וגם בברכ"י וחי' רע"א דלא יברך על הספק וכ"נ עיקר שכ"ה להדיא ברש"י עירובין נ' ע"א ד"ה והרי ע"ש". ועי' מגדים חדשים (עירובין דף נ). ואכמ"ל.

(ז) עי' מש"כ הגר"א זילבר זצ"ל בספרו (ענפי ארז ח"א ערך ברכה דף רל"ד ע"ב) שמפרש פשוט אחר ברש"י.

(ח) גרי"ז (קונ' המועדים ריש עמ' כ"ו, מקראי קודש סוכה ח"ב סי' ט') "הקשה ע"ז מרש"י בעירובין כו' והשיב הגרי"ז ע"ז דהרי הלולב לצירופין הוא שיכול לברך עליו, ואח"כ מצרף לו גם האתרוג השני, ומכיון שיכול ליטול בזה אחר זה א"כ התחלת המצוה יהיה בלי הפסק, ובאמצע עשיית המצוה אין קפידא אם יפסיק". וכן הוא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סי' ל"ט אות י') וז"ל, "ולמה שמביא כתר"ה מהרב זילבר בסוף ספר שו"ת נפש חיה מה שמעיר על הגר"ח מבריסק ז"ל על עצתו ליקח מקודם המורכב המהודר ואח"כ האיני מורכב וכשר, מדברי רש"י בעירובין ד' נ' ע"א. אודיע לכתר"ה דזה מזמן שנדברתי על כך עם הגאונים הגרצ"פ פרנק שליט"א והגר"י אברמסקי שליט"א דאין כל קושיא מדברי רש"י שם במ"ש לענין הברכה על התנופה ועל הסמיכה כשיש הפסק בינתיים של אחר, משום דבכאן הרי הברכה על נטילת לולב וזה הרי נוטל מיד בלי שום הפסק, ולא מעכב בזה אפי' אם האתרוג שיוצא בזה נוטל אח"כ בהפסק נטילה אחרת ובלבד שלא יפסיק בדיבור, דהרי נפסק בסי' תרנ"א סעי' י"ב דאם

המצוה תו ליכא קפידא במה שבאמצע עשיית המצוה נוטל אתרוג שהוא ספק מורכב.

ושמעתי מהגר"מ שטרנבוך שליט"א להקשות על יישוב זה¹², דהא דקיי"ל דנטלן זה אחר זה יצא היינו בדיעבד, עי' בשו"ע (או"ח סי' תרנ"א סעי' י"ב). (ונראה שכוונתו להקשות שאכתי עדיף טפי ליטול הכשר ודאי מליטול הספק כשר ומהודר, דבנוטלם בזה אחר זה חסר בעיקר מצות הנטילה).

והנה קושיא זו מבוססת על ההנחה דהא דקיי"ל דנטלן זה אחר זה יצא בדיעבד היינו גם לענין אתרוג, ומצאתי שהגר"מ שטרנבוך שליט"א באמת הבין כן בספרו מועדים וזמנים (ח"ב סי' קי"ח ד"ה ועדיין) שגם לענין נטילת האתרוג קיי"ל דנטלן זה אחר זה יצא בדיעבד. אבל אי נימא דהוא רק לענין לולב הדסים

היו ארבעתן מצויין אצלו ונטלם אחד אחד יצא, ורק צריך שיהיו כולם לפניו ויטול הלולב תחילה ויברך על הלולב ויהא דעתו גם על האחרים, ועיין שם גם בביאורי הגר"א סקל"ח שמסביר שלכן צריך שיטול הלולב תחילה מפני דכיון דמזכירין אותו בברכה צריך שיהא סמוך לברכה ע"ש. דון מינה הא האתרוג ויתר המינים שאין מזכירים אותם בברכה לא מעכב גם אם הנטילה אינה סמוכה לברכה, ויהא גם אפילו בהפסק של נטילה אחרת, ובלבד שלא יפסוק בשיחה ביניהם כנפסק בשו"ע שם. וכן כ' בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סוף סי' קכ"ד), "השיג על הגאון מהר"ח מבריסק כו' ובעיני יפלא דאיך יודה לו בדבר שטעותו בתוכו, דהא הברכה אינה 'על נטילת אתרוג' כ"א 'על נטילת לולב', ודעתו גם על האתרוג, וקי"ל בשו"ע סי' תרנ"א סעי' ב שאם היו ארבעתן מצוין אצלו ונטלן אחד אחד יצא, ואם כן אפי' הפסיק בשיחה בין נטילת הלולב לנטילת האתרוג נמי ליכא משום ברכה לבטלה. שהרי עכ"פ יצא בהברכה על הלולב, אלא שאם סח אפשר היה לדון דעכ"פ יצטרך לחזור ולברך על נטילת אתרוג לדעת הרמ"א שם, אבל השתא דלא סח אלא קעסיק בהמצוה לצאת ידי מצוה מן המובחר לכל הדעות, ודאי לא הוי אפי' הפסק כל דהוא, ורש"י בעירובין לא חידש רק היכא דההפסק הוא בהמצוה שעליה מברך דאז הוא ספק ברכה לבטלה אם מפסיק במה שאינו מהמצוה, וזה פשוט". וכ"כ בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' נ"ז אות ה', ובהסכמתו לספר ארבעת המינים השלם) "אינו מן הדומה כלל, דהתם בגוונא דרש"י איכא הפסק בין הברכה לתחילת המצוה, משא"כ הכא דגם על נטילת לולב לחוד מברכין על נטילת לולב כדאיתא בשו"ע סי' תרנ"א סעיף י"ב ברמ"א שם, אלא דיוצא בברכה אחת על כולם". וכן מובא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א (בס' מקראי קודש סוכה ח"ב סי' ט'). ובשם הגרמ"ד סאלאוויצקי שליט"א (בס' תאריך ישראל סי' ב' הערה נ"ז). וכ"כ בשו"ת אז נדברו (חי"ג סי' ל"ח אות ג') "ושמעתי לתרץ דמאחר דנקטינן דנטלן בזה אחר זה יצא, א"כ מאחר דהלולב כשר לא הוי הפסק דהרי תיכף להברכה נטל גם הלולב". וכן הוא בנזר הראש (ח"ב סי' כ"א ד"ה והנה שם).

ט) ע"ע בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ה סי' ד' אות ה') מה שהקשה על מהלך זה.

וערבות ולא באתרוג אתי שפיר^א. ומצאתי תנא דמסייע לי ה"ה הגאון חלקת יואב (או"ח סי' ל"א) דכתב וז"ל "דבאמת צריך ליטלן בב"א מה"ת מכח הווי"ן אך דמ"מ בדיעבד יצא מטעם כו' לפמש"כ נ"ל הג' מינין שבלולב צריך לכתחילה בב"א מכח הווי"ן, אבל האתרוג עם הג' מינין אף לכתחילה אין צריך כאחת כיון דלא כתיב וי"ו"א^א.

עוד כתבו האחרונים ליישב הקושיא מדברי רש"י בעירובין, דשאני חיוב תנופה שהוא נידון בחפצא מחיוב ד' מינים שהוא נידון בגברא, והיינו שבנידון דרש"י הרי על כל תנופה ותנופה יש ספק על עצם החיוב שאם זה מעשר אינו חייב בכלל בתנופה ולכן מספק אין לברך. משא"כ לענין ד' מינים הרי החיוב שלו הוא ודאי שחייב בנטילתם אלא שהספק הוא על קיום המצוה אם הוא מקיים את המצוה בד' מינים אלו. ועל דרך זה כתב בשו"ת הר צבי^ב (או"ח ח"א

החפצא

י) ע"ע שלמי תודה (סוכה סי' נ"ד אות י"א ד"ה אלא).

יא) והוסיף גיסי, הרב יוסף וויינמאן שליט"א, ראה לשון הבית יוסף בסי' תרנ"א וז"ל "ואלו הארבעה מינים מעכבים זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על הנמצאים בידו אבל אם יש לו כולם אפילו לא נטלן ביחד אלא נטלן זה אחר זה יצא", וראה עוד ההמשך שם, ויש לדחות. אבל יותר מפורש נראה כן בב"ח (ס"ק י') וז"ל שם, "ומשמע מכאן דאין צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת ברכה ואין צריך לומר בשעת הנענוע דאין צריך דהא אפילו בנטלן בזה אחר זה יצא כשהם כולם לפניו".

החפצא

יב) וכע"ז כ' בזרע יעקב (או"ח סי' ל"ד סעי' ב') "יש לומר דיש חילוק בין ברכה שהיא על מצוה שהיא חובת גברא ובין ברכה שהיא על מצוה שהיא משום חפצא שבסבת החפצא מוטל על האדם לעשותה דאם היא חובת גברא ומוטלת אקרקפתא דגברא לקיימה ולא מיפטר מלרדוף אחרי' לקיימה עד שיתברר לו בירור גמור שקיימה וזה א"א עד שיעשה ב' הספקות דאז בממ"נ כבר עשה המצוה כיון שעשה שניהם ולכן לא הוי הפסק במה שעושה אחת מהספקות מקודם ומברך עלי' אף אם דבאמת יארע לו בראשונה הצד הבלתי ראוי וכשר לצאת בו וקמי שמיא גליא שלא ע"ז היתה כונת התורה". וכן שמעתי מהגר"מ שטרנבוך שליט"א. וכ"כ הגר"א גורביץ שליט"א (מכתב בשלמי ניסן ברכות סי' צ"ב, קובץ קול התורה חוברת ס"ב ח"ב עמ' נ"ד) וז"ל, "נראה שאין לדמות דינו של רש"י ז"ל בעירובין דף נ. לעובדא של הגר"ח ז"ל, דאצל הגר"ח ז"ל הרי ברכתו היא ברכת המצוות של מצות נטילת לולב שמוטלת על קרקפתו בחג הסוכות, ובאותה מצוה הנה הוא עוסק גם בזמן שנטל הספק כשר, דהרי גם אז הנו עוסק כדי לקיים המצוה של נטילת לולב המוטלת על קרקפתו, ואף אם כלפי שמיא לא אסתייע מילתא והוה האתרוג אתרוג פסול, אבל מידי עסק באותה מצוה המוטלת עליו לא יצאו מעשיו, ולכן אין בהם הפסק, אבל בדינו של רש"י ז"ל אין מונח עליו מצות תנופה וסמיכה אלא על ידי הבאת קרבן השלמים, ומדהבאת הקרבן מחייבו כו' הרי בזמן שמברך על הסמיכה ותנופה הראשונה אינו עדיין עוסק בקיום מצות תנופה וסמיכה שהבהמה

סי' ל"ו ד"ה אולם עדיין, הר צבי מנחות דף לו). לחלק בין חיוב תנופה לחיוב תפילין^(ג).

ונ"מ טובא להלכה בין ב' מהלכים הנ"ל בדברי רש"י. שאם הוא דין מיוחד לענין תנופה, דדוקא התם אין לו לברך על המסופק שמא אין הבהמה בר חיובא כלל, ממילא בשאר מצוות יכול לעסוק מיד אחר הברכה בדבר שהוא רק ספק שמא יצא יד"ח בו, ולא יחשב הפסק ליון דהגברא ודאי בר חיובא, והוא עוסק כל הזמן בקיום חובתו. אבל אם הוא דין מיוחד בד' מינים מאחר שיוצא גם בזה אחר זה, ממילא בשאר מצוות צריך לעסוק בהודאי כשר תחילה, כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להמצוה. ונביא כמה דוגמאות לזה:

פ"ז

אוצר החכמה

ב' לולבים לפניו, לולב כפוף (קנעפ"ל) בראשו, ולולב שני שהתיומת אינו כפוף כלל. לולב כפוף פסול לשיטת הריטב"א והר"ן, אבל דעת הרא"ש היא שאדרבה מהודר הוא לפי שאין העלין נחלקין, על איזה לולב יברך תחילה, שהרי לפי הריטב"א והר"ן הכפוף פסול ולהרא"ש הוא מהודר. אם סברת רש"י הוא דין מיוחד לענין תנופה, א"כ יברך על הכפוף תחילה, כהנהגת הגר"ח לענין אתרוג. אבל אם סברת רש"י שייך בכל המצוות חוץ מד' מינים מאחר שנטלן בזה אחר זה יצא, אז זהו רק לענין האתרוג אבל לענין לולב כיון שהברכה על נטילת לולב חלה עליו צריך לקחתו ראשון, וכדאי ברמ"א (סי' תרנ"א סעי' י"ב) "ויטול הלולב תחלה ויברך על הלולב ודעתו גם על האחרים". ובמ"ב (שם ס"ק נ"ד) "דכיון שמזכירין אותו בברכה צריך שיהא סמוך לברכה". וממילא יקח הודאי כשר

השניה מחייבתו, וברכתו היא סמוכה להמצוה רק בבא המצוה שמתקיימת בהקרבת הראשון, [ובזה כתב] רש"י שאם הקרבן הראשון הוי מעשר, הרי כלפי שמיא גלי' שאינו עדיין עוסק אז בכלל במצוה המחייבת ברכה, ושפיר הוי הפסק. וכ"ה במשנת יהודה (שבת, רמב"ם מילה פרק ב' הל' ד' ד"ה אולם), ובשערי זבולון (או"ח ח"א סי' ח' אות ח'), ובאגור באהלך (פרק א' הע' קי"ד, לשונו לקמן).

יג) ולעוד מראי מקומות בדברי רש"י, ראה מקראי קודש (פסח ח"ב סי' ס"ב ד"ה וגדולה), שו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ק"ז), שערים מצויינים בהלכה (עירובין דף נ.). עמק התשובה (עולת החודש כרך ב' עמ' כ"ז), בנין מרדכי (עירובין דף נ. ד"ה שמעתי), כרם ציון השלם (ח"ג פרק י"ט גאון ציון ס"ק ד'), יד בנימין (עירובין דף נ.), מימיני מיכאל (עירובין דף נ.), עקבי ערוב (עירובין דף נ.), ארבעת המינים השלם (ח"א מילואים אתרוג אות ק"ז עמ' רצ"ד, עמ' תפ"ד), טעם הצבי (דברים, סוף סוכות ד"ה הנה), זכרון משה (סוף סי' כ"ב), עיון המועדים (קושיא י"ז, קושיא קי"ז), דף על הדף (עירובין דף נ.), עמ' שמ"ה), שו"ת ברכת ראובן שלמה (ח"ח סי' ב').

תחילה כיון שאם יטול הפסול תחילה הוי הפסק. ולא אמרינן דהתחיל המצוה בנטילת שאר המינים דכיון דלשון הברכה הוא "על נטילת לולב" א"א להתחיל המצוה עם האתרוג דאז הוי הפסק בין הברכה להנטילה וכנ"ל.

ועיין בהערה כמה הנהגות מבעל הקהלות יעקב בזה"י. ועי' ביכורי יעקב (סי' תרמ"ה ס"ק ח', ס"ק י"ב, ס"ק כ"א) שמבואר מדבריו דלא חשש להפסק וז"ל "שנים ממיני פסולים הללו ונוטלן בזה אחר זה יכול גם לברך עליהם דיוצא בא' ממה נפשך".

נריות חנוכה

מי שמדליק ב' מנורות, אחד בחוץ שהוא ספק אם יצא יד"ח אבל מהודר, ואחד בפנים שיוצא לכו"ע"י. לפי המהלך הראשון, יש לברך בפנים, דאל"כ הוי הפסק. ולפי מהלך השני יש לברך בחוץ.

במועדים וזמנים (ח"ב סוף סי' קמ"ג, תשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ב אות ב' ד"ה ולע"ד, ח"ג סי' רי"ט ד"ה בדברינו) כ' וז"ל "קודם ידליק למטה ברה"ר ואח"כ למעלה ואז אם רה"ר עדיף קיים בה המצוה, שאם הדליק בתחילה למעלה בבית לכ"ע בדיעבד יצא בזה בזמננו ושוב אין הידור למטה".

יד) ועי' בתחילת דברינו שבעל הקהלות יעקב פסק כהגר"ח לענין אתרוג. ועי' בארחות רבינו (ח"ב עמ' רל"א) שמובא, "מו"ר זצוק"ל לקח כל השנים שני לולבים, אחד עם התיומת ישרה, ולולב אחד שקצה ראש התיומת הי' כפוף במקצת לצד או שראש התיומת מעוגל וחודו יוצא לאחד הצדדים... בשנת תשכ"ג אמר לי מו"ר זצוק"ל שעל הלולב עם התיומת הכפוף לא הי' מברך בגלל מחלוקת הפוסקים (הר"ן והרא"ש) וראיתי שנפסל אצל מו"ר הלולב הישר שלו ונכנס לביהכ"נ ולקח מבנו הגר"ק שליט"א לולב ישר וברך מו"ר על הכפוף שלו (שאמר לי מו"ר שלא יברך עליו) ונענע בו ואח"כ נטל מיד את של בנו, בלולבים של עצמו כל השנים מו"ר מברך על הישר ונוטלו תחלה ואח"כ מנענע על הכפוף. כל השנים מו"ר ברך בביתו על הלולב עם התיומת הישרה ואח"כ נטל את הלולב השני, ולביהכ"נ לקח רק לולב אחד את הלולב עם התיומת הישרה, והצבור ברך על לולבו, ולפעמים ראיתי שלקח לביהכ"נ את הלולב השני עם ראש התיומת המעוגל ונתן לצבור לברך עליו, וכן הרבה פעמים במשך השנים ראיתי שהיו ימים שמו"ר ברך על לולב כזה". וכן מובא בארחות רבינו (ח"ב עמ' רצ"ד אות י"ג) "הוי עובדא אצל מו"ר זצוק"ל, כידוע שהיו למו"ר שני לולבים אחד ישר ואחד כפוף בראשו כרא"ש ועליו אמר לי מו"ר שלא הי' מברך משום שחולקים בזה הפוסקים, ובתשכ"ג נפסל למו"ר לולבו הישר ולקח מבנו הגר"ח שליט"א את לולבו הישר וברך מו"ר על הכפוף שלו ונטלו קודם ואח"כ נטל את של בנו, כנראה שלולבו הכפוף הוי יותר מהודר מהישר של בנו לכן ברך עליו ונטלו קודם".

וזו כמבואר בהרבה פוסקים, והגם שיש חולקים ע"ז, ואכמ"ל.

אמנם עי' מש"כ בתשובות והנהגות (ח"ה סי' רכ"ה) וז"ל, "אמנם כעת חזרתי בי, שלפי דברינו שזהו מצוה מיוחדת להדליק בחוץ (ואינו בגדר המצוה לכתחילה), א"כ אם הקדים והדליק בחלון ביתו אז לשי' התוס' יצא עיקר המצוה, אבל לא קיים כלל המצוה המיוחדת להדליק בחוץ, ושפיר חוזר ומדליק בחוץ לצאת המצוה המיוחדת להדליק בחוץ. ועוד דלפי"מ שהוכחתי במק"א (ח"ד סי' ק"ס) דאפי' אם כבר יצא עיקר המצוה מ"מ שייך לחזור ולקיים המצוה בשלימות, ה"נ כאן אף דיצא בדיעבד המצוה בהדלקה בחלון שפיר שייך לחזור ולהדליק למטה כדי לקיים המצוה כתיקונה. תבנא למעשה דלענ"ד נראה עיקר שהמהדר להדליק פעמיים יכול להדליק בביתו בלא תנאי, ואם רוצה לצאת המצוה בלי שום פקפוק אזי יאמר להדיא [תנאי]... ונראה דכ"א יקדים להדליק היכן שתופס אצלו לעיקר שזהו מקום ההדלקה, דלכתחילה ראוי לחשוש לשיטת רש"י עירובין (ג.)^(ז) דאם מפסיק במעשה בין הברכה למצוה הוי ברכתו לבטלה... ובשנה האחרונה שיניתי להקדים להדליק למעלה בבית בברכה, ואני מתנה כהנ"ל ומיד אחר כך בלי הפסק שיטה אני יורד להדליק למטה בפתח הבנין לרה"ר".

ספירת העומר

המסופק איזה יום של ספירת העומר צריך לספור, האם יברך ויספור שתי ספירות מספק. לפי מהלך הראשון, לא יברך דשמא יספור תחילה את הספירה

(ז) בידידי הוה עובדא שאני נוהג להדליק נרות חנוכה בב' מקומות בפנים ובחוץ, ועל פי התיירוצים של מהלך הראשון, נוהג אני לברך על ההדלקה שבפנים. אמנם ראיתי שבתשובות והנהגות כתב שעפ"י דברי הגר"ח יש לברך הברכה על ההדלקה שבחוץ. ובשנת תשס"ד שאלתי את בעל התשובות והנהגות הגר"מ שטרנבוך שליט"א על פסקו מדברי רש"י בעירובין. והשיב שמנלן שקיי"ל כרש"י. [ובאמת יעוי' בהר צבי ועוד שר"ל שאולי הסמ"ג ועוד פוסקים בהל' תפילין חולקים על דברי רש"י]. ולאחר שאמרתי לו את המהלך הראשון הנ"ל ברש"י, אמר שכעת הזמן מדי קצר לפלפל בזה. ושוב אמרתי לו, והרי כך הבינו ברש"י מרן הגרי"ז, שו"ת הר צבי, הגר"י אברמסקי, ציץ אליעזר, הגריש"א, ועוד. וע"ז אמר לי שאין דבריהם מחוורים כלל להלכה שהרי הדין שנטלן בזה אחר זה יצא הוי רק בדיעבד. וחזרתי ואמרתי לו אבל מה נעשה עם דברי רש"י בעירובין [כי עדיין לא ראיתי את המהלך השני באחרונים]. וע"ז השיב בערך כדברים האלה "חיוב אתרוג וחנוכה הוא על הגברא שהוא צריך לעשות, א"כ אינו הפסק. משא"כ תנופה וסמיכה, הוא ההכשר איך לעשות החפצא של השלמים, וא"כ אם עוסק בעוד בהמה הוא הפסק". ולא ירדתי לסוף דעתו הגדולה. וכנראה שחזר לחשוש לשי' רש"י בספרו תשובות והנהגות ח"ה וכמו שהבאנו בפנים. ועי' גם שו"ת בית אבי (ח"ד סי' כ"ח אות ח'), ואגור באהליך (פרק א' הע' קי"ד, לשונו לקמן). אמנם עי' קובץ קול התורה (חוברת ס"ב ח"ב ריש עמ' נ"ב), "דמוכרח שרש"י מודה להלכות הנ"ל, דאל"כ האיך השמיט הבית יוסף בהל' תפילין את שיטת רש"י דעירובין".

1234567

הלא נכונה ואז הוי הפסק בין הברכה למצוה, ונמצא ברכתו לבטלה. ולפי מהלך השני יברך ואין זה הפסק כיון שמתעסק בקיום מצות הספירה ולא חשיב הפסק.

בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' ל"ו ד"ה וראיתי, הר צבי עירובין דף נ, מקראי קודש פסח ח"ב סי' ס"ז) כ' וז"ל, "וראיתי בספר דבר אברהם (ח"א, סימן ל"ד) שכתב לדון במסתפק ואינו יודע איזה ספירה היום אם יכול לברך ולספור שתי ספירות מספק, ומוכיח מהר"ן והבעה"מ סוף פסחים דמברך וסופר שתי ספירות מספק, שכתבו שם דמה"ט אין אנו סופרים שתי ספירות מספק במשך כל ימי הספירה כמו שאנו עושים יו"ט שני מספק, משום דלא לית לזלזולי, ומשמע דאי לא האי טעמא משום דלא לית לזלזולי היו סופרים שתי ספירות ומברכים. וקצת יש לתמוה עליו שלא הזכיר שלדברי רש"י עירובין הנ"ל גם אם יברך ויספור שתי ספירות, קיום המצוה בודאות יש כאן אבל קיום המצוה בודאות עם ברכה אין כאן, דאם הספירה השניה נכונה הראשונה אינה נכונה. הרי ספירה הראשונה הוי הפסק בין הברכה לקיום המצוה שהיא הספירה השניה הנכונה. ומדברי הר"ן והבעל המאור אין ראיה ע"ז דלא הוי הפסק דהתם ידוע בירור הספירה ויודע. ומה שהקשו דעכ"פ הו"ל לתקן שיספור שנים משום דמחמירין כאילו היה ספק א"כ בידו לספור בראשונה הספירה העיקרית ולא יהא הפסק בעיקר המצוה. והספירה השניה לא קפדינן אם יהיה הפסק. אבל עכ"פ עדיף יותר שיספור בהפסק משלא יספור כלל. הן אמנם שלמעשה אפילו אם נאמר שמשום הפסק אין כאן תקנה לקיום המצוה בשלמות בברכה ללא כל ספק, מ"מ עדיף לספור שתי ספירות כדי לקיים עכ"פ את עצם המצוה בודאות. וגם אפשר שצריך לברך (עפ"י הכלל של הפרישה והפר"ח הנ"ל שהרי החיוב הוא ברור) ודומה ממש לתפילין של רש"י ור"ת לדעת הסמ"ג ששקולים הם שמברך ומניחם בזא"ז. אבל מ"מ היה מן הצורך להזכיר שלשיטת רש"י עירובין אין כאן קיום המצוה בשלמות בברכה ללא כל ספק וכמו שנזכר לעיל בנדון של הסמ"ג.

וראה עוד מש"כ הגרא"מ פרייל זצ"ל (ישורון ח"ב עמ' רי"א), ספירת העומר (פרק ה' סעי' כ"א), תאריך ישראל (סי' ב' סעיף כ' והע' נ"ז), פסקי תשובות (סי' תפ"ט הע' פ"ג), אגור באהליך (פרק א' הע' קי"ד ד"ה ולענ"ד, לשונו לקמן), שו"ת מי מנוחות (סוף סי' נ"ה), קובץ מגדל אור (ח"ז עמ' רנ"ח).

תקיעת שופר

איתא בשו"ע או"ח סי' תק"צ ס"ב, תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורים תרועה או אם היא מה שאנו קורים שברים או אם הם שניהם יחד לפיכך כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים ותש"ת ג' פעמים ותשר"ת ג' פעמים. ויש לשאול דלהצד דתרועה האמורה בתורה

אינה ע"י תקיעת תשר"ת לכאורה תקיעת תשר"ת הוי הפסק בין הברכה לסדר הנכון. ולפי הנראה הוא תלוי בשני המהלכים הנ"ל ברש"י, דלפי המהלך הראשון הוי הפסק דשמא תקע תחילה את התקיעות הלא נכונות, ואז הוי הפסק בין הברכה ולמצוה, ונמצא ברכתו לבטלה. ולפי המהלך השני אינו הפסק כיון שמתעסק בקיום מצות התקיעות ולא חשיב הפסק. ועי' באחרונים מה שכתבו בזה.

בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ק"ז אות ח') כ' וז"ל "ועי' טור ושו"ע (או"ח סי' תק"ץ סעי' ב') שכ', תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קוראים תרועה או אם היא מה שאנו קוראים שברים או אם הם שניהם יחד לפיכך כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותר"ת ג"פ ע"כ. וצ"ע לפרש"י עירובין הנ"ל לא הי' לחז"ל לתקן לברך על מצות תק"ש דדילמא תש"ת או תר"ת עיקר והו"ל תשר"ת הפסק בין הברכה ובין קיום המצות ונמצא ברכתו לבטלה, ואילו בירושלמי מובא בב"י (רס"י תקפ"ה) מבואר דהתוקע שופר צריך לברך אשר קב"ו וכו'". וראה עוד מכתב מהגר"ח קנייבסקי שליט"א (קובץ עיון הפרשה חוברת מ"ט עמ' צ"ז) "בדיעבד יצא בכל א' כמ"ש הרא"ש בשם רב האי גאון ואין כאן חשש הפסק". ועוד בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א (קובץ עיון הפרשה חוברת מ"ט עמ' צ"ט) "התם מדובר בשני בהמות, אבל כאן מברך בצורת המצוה עכשיו". ועי' הררי קודש (מקרי קודש סוכה ח"ב סי' ט' הע' א', פסח ח"ב סי' נ"ב הע' ו' ד"ה אם), ואגור באהליך (פרק א' הע' קי"ד ד"ה והנה, לשונו לקמן).

עגלה ערופה

נתערבה עגלה ערופה באחרים, האם יכול לערוף את כולם ולברך על העריפה, תלוי בהתירוצים הנ"ל.

כתב הגר"ח ק שליט"א (נחל איתן סי' י"ג סעי' ז' ס"ק ג') "ויכול לברך על העריפה, ויכוין על איזה שהוא העגלה ערופה תעלה הברכה ואין זה הפסק מה שעורף אחרים מספק כמבואר באו"ח סי' ל"ד ס"ב גבי תפילין של רש"י ור"ת ובלבד שיזהר שלא יפסיק בדבור". אבל ע"ש (בתקונים והוספות להוצאה שניה עמ' רמ"ט) שמוסיף "וצ"ע ברש"י עירובין נ' א' שכ' שאין מברך על הסמיכה ועל התנופה ולכא"ו יכול לברך ולעשות ב' הסמיכות בזאח"ז ושמא מיירי דוקא באופן שאין שניהם מזומנין לפניו". ועי' מש"כ בזה בקובץ קול התורה (חוברת ס"ב ח"ב סוף עמ' נ"ו).

עוד דוגמאות שלכאורה אין נ"מ בין שני המהלכים בדברי רש"י,
אבל תלוי בענין הנ"ל.

מזוזה

כשהחיוב באחד מהפתחים הוא ספק, יברך ויקבע תחילה בפתח שחיובו ודאי ויכוין לפטור גם את הפתח המסופק, אפילו אם הפתח המסופק קרוב אליו יותר. בירך וקבע תחילה בפתח המסופק, לא יחזור ויברך. עי' בהערה"י.

יז) אגור באהליך (פרק א' הע' קי"ד) "הנה במקראי קודש (סוכות ח"ב ט) הביא בשם הגר"ח להקדים אתרוג מהודר שיש בו חשש מורכב, על אתרוג שודאי כשר שאינו מהודר. והק' ע"ד הגר"ח מרש"י (עירובין נ, א ד"ה והרי) ששלמים ומעשר שנתערבו לא יברך על התנופה והסמיכה הנוהגות רק בשלמים, כיון שאם הראשון הוא המעשר ההתעסקות בו הוי הפסק בין הברכה למצות תנופה וסמיכה. והביא בשם הגרי"ז ליישב דשאני ד' מינים שהברכה חלה על הלולב, ואין כאן הפסק. [ומה שדחה שם שהרי אסור להפסיק בין הלולב לאתרוג, י"ל דהגר"ח אמר כן רק כשנוטל את האתרוג הא' יחד עם הלולב, ואין כאן מעשה נוסף שיפסיק]. והקשה ההר צבי שם דלדין אנו מסופקים מהו השברים, לפי רש"י הנ"ל אמאי אין הסדר הראשון הפסק בין הברכה לסדר הב'. ועוד הק' דהסמ"ג (שהו"ד בב"י או"ח לד) כתב שהנחת תפילין דר"ת אינה הפסק לתפילין דרש"י. ונלענ"ד לחלק דבב' שברים או תפילין דרש"י ודר"ת, דהמצוה מוטלת על הגברא, והעסק בשניהם בא לקיום אותה מצוה, ולכן שניהם נידונים כעסק אחד, משא"כ בתנופה שבאה לחיוב החפצא, אין העיסוק בתנופת בהמה אחת שייך לתנופה הב'. ולפי"ז גם אין סתירה מדברי רש"י לדברי הגר"ח דאתרוג הוא חובת הגברא. וניחא בזה גם מה שהביא במקראי קודש (פסח ח"ב סז) שמשמע בראשונים שאין הפסק בספירת ב' ימים בעומר מספק. ועי' במאמר מרדכי (תעה, י) לענין הפסק בין הברכה לכורך באכילת המרור. ולפמש"נ לכאורה עולה לענין מזוזה שכל מזוזה היא חובת הפתח דאם יקבע קודם בפתח המסופק יש חשש של הפסק וברכה לבטלה, דומיא דתנופה. אלא שבהנ"ל עדיין לא נתיישב דברי המשפטי צדק שהביא שם ההר צבי, דכתב שמותר לברך ולהפריש את הדמאי ואח"כ טבל ודאי. והרי מעשר היא חובת החפצא. ועוד הק' ההר צבי (עמ"ס מנחות) ממש"כ הש"ך (יו"ד א, ו) שהשוחט ב' בהמות והראשונה נתנבלה שאי"ז הפסק. והרי שחיטה היא מצות החפצא. ולכן נראה שכ"ד רש"י הם רק בכה"ג שודאי רק אחד מהם הוא מצוה, שאז ההתעסקות בבהמה הראשונה ממ"נ אינה חלק מההתעסקות שבבהמה השניה, משא"כ היכא שיש צד שמקיים מצוה בב' הבהמות כבנידון הש"ך, או ב' הפרשות תרומה כבנידון המשפטי צדק, מכיון שאם היה בשתייהם מצוה היה נידון כהתעסקות אחת, גם כשהוא ספק מצוה, הוא נחשב כעוסק באותה מצוה, ורק בתנופה שידוע לו שרק אחד מהם מצוה א"א לומר שב' העיסוקים הם עסק באותה מצוה שהרי ממ"נ באחד מהם אין מצוה. לפי"ז לענין מזוזה אין העיסוק בפתח הראשון המסופק נחשב להפסק שהרי יתכן ששני הפתחים חייבים. ואה"נ באופן שממ"נ רק א' מהפתחים חייב, יחשב כהפסק. ולענין מעשה נלענ"ד דהנה עצם דברי רש"י

טבילת כלים

נתערב לו כלי הטעון טבילה בין כלים הטבולים מכבר, האם מברך בזמן שטובלם זה אחר זה.

ראה מש"כ בקובץ קול התורה (חוברת ס"ב ח"ב עמ' ס"ב אות ו'), טעם הצבי (דברים, סוף סוכות ד"ה והעירני), ועי' ס' טבילת כלים (פרק ד' סעי' כ"ד).

אזהרה 1234567

אוצר החכמה

אוצר החכמה

צ"ע שהרי מצינו רק שדיבור או התעסקות שיש בה היסח דעת, חשיב הפסק, ולמה התעסקות בתנופה אחרת הוי הפסק. ובשלמא לענין סמיכה י"ל דכיון שתיכף לסמיכה שחיטה, הברכה על שחיטת הראשונה היא הפסק בין ברכת הסמיכה לסמיכה השניה. אך מדוע שתנופה תחשב להפסק. ונראה שרש"י לשיטתו בחולין (פז, א) שהתעסקות במצוה אחרת הוי הפסק, [ועי' במור וקציעה סי' ר"ו], ומשו"ה גם השחיטה הוי הפסק בין כיסוי לכיסוי, דלא כתוס' שם. ומזה"ט נמי ס"ל שהתעסקות בספק תנופה של קרבן אחד הוי הפסק לשני. ואם כנים אנו בזה א"כ לדידן ששחיטה אינה הפסק, ה"ה שקיום ספק מצוה אינו הפסק, ואין ללמוד מרש"י לדידן כלל, ואף באופן שהמצוה היא ודאי רק בא' מהפתחים לדידן אי"ז הפסק. ומזה"ט השמיטו הפוסקים את דברי רש"י, ומיושב בזה גם הקושיות הנ"ל ע"ד הגר"ח.